

Arbetsmarknad

Det här är offlineversionen av *Arbetsmarknad*. Följ länken för att komma åt ytterligare material som övningar, interaktiva element, filmer med mera.

<https://laromedel.ne.se/material/reader/189/7800>

SHUTTERSTOCK

Ord och begrepp

Ordlista: Arbetsmarknad

Fackförening är en förening för människor som arbetar på samma arbetsplats eller i samma bransch.

Kollektivavtal är en överenskommelse mellan facket (de anställdas förening) och en eller en grupp arbetsgivare.

Strejk är när människorna på en arbetsplats slutar att arbeta för att försöka tvinga arbetsgivaren att gå med på ett krav, till exempel högre lön.

Lockout innebär att de anställda stängs ute från sin arbetsplats, och eftersom de inte får arbeta får de inte heller någon lön.

Depression betyder inom ekonomi en period då människor handlar mycket mindre varor och tjänster än de brukar.

Arbetstagare och arbetsgivare

Löner och arbetsvillkor på arbetsmarknaden bestäms i förhandlingar mellan arbetsgivare och arbetstagare, det vill säga den anställde. Oftast sker förhandlingarna mellan arbetstagarnas organisationer (fackförbund) och arbetsgivarnas organisationer. Parternas organisationer förhandlar fram **kollektivavtal**.

Ett kollektivavtal är ett skriftligt avtal mellan en facklig organisation och en arbetsgivarorganisation som bestämmer löner och andra anställningsvillkor. En arbetsgivare kan erbjuda de anställda bättre villkor än vad avtalet anger, men aldrig sämre. Kollektivavtal gäller även för den som inte är medlem i en facklig organisation.

Fackförbund och branschorganisationer

Arbetstagarorganisationer

- **LO** (Landsorganisationen) består av 14 fackförbund med sammanlagt cirka 1,5 miljoner medlemmar. Medlemmarna arbetar bland annat som undersköterskor och bilmekaniker, i restauranger och butiker, som byggnadsarbetare och inom industrin.
- **TCO** (Tjänstemännens Centralorganisation) består av 14 fackförbund med cirka 1,3 miljoner medlemmar. Medlemmarna arbetar till exempel som ingenjörer, lärare, poliser, ekonomer och sjuksköterskor.
- **SACO** (Sveriges Akademikers Centralorganisation) består av 22 självständiga fackförbund och yrkesförbund med tillsammans över 650 000 akademiker som är studenter, forskare, egenföretagare eller anställda.

Arbetsgivarorganisationer

- **Svenskt Näringsliv** företräder närmare 60 000 små, medelstora och stora privatägda företag i Sverige med knappt 1,7 miljoner anställda.
- **Sveriges Kommuner och Landsting** (SKL) är en intresseorganisation men också en arbetsgivarorganisation för Sveriges alla kommuner och landsting/regioner, där sammanlagt drygt 1 miljon människor är anställda.
- Andra är **Arbetsgivarverket** för det statliga området och **KFO** för bland annat kooperativa företag och folkrörelser.
- Det finns också flera mindre arbetsgivarorganisationer.

Vad gör facket?

Förutom att förhandla fram kollektivavtal hjälper fackförbunden sina medlemmar med utbildning, karriärrådgivning och att medla i konflikter på jobbet.

Den som upplever att arbetsgivaren inte följer reglerna eller på något sätt kränker eller trakasserar de anställda kan vända sig till sitt fackförbund för att få hjälp. Det är vanligtvis också facket som förhandlar för medlemmarnas räkning vid varsel och uppsägningar.

Fackförbunden erbjuder också försäkringar, speciellt inkomstförsäkring, som ofta ingår i medlemsavgiften.

Avtalsförhandlingar

År 1938 slöt arbetsgivarföreningen SAF och arbetstagarorganisationen LO det så kallade **Saltsjöbadsavtalet**, som gick ut på att arbetsmarknadens parter skulle skapa regler och lösa tvister genom förhandlingar.

Sedan dess har arbetsmarknadens parter i Sverige försökt komma överens om reglerna på arbetsmarknaden genom förhandlingar och utan statlig inblandning, något som ofta kallas Saltsjöbadsandan. Det har bidragit till att så kallade stridsåtgärder har varit relativt ovanliga i Sverige.

LASSE ALLARD/AFTONBLADET/IBL

■ Arbetstagare kan utnyttja möjligheten att strejka för att sätta press på arbetsgivaren. Om piloter eller flygplatspersonal strejkar får det stora konsekvenser för företagen som bedriver flygtrafik. På bilden ses resenärer på Arlanda som drabbats av en pilotstrejk 2016.

Men visst förekommer det att förhandlingarna strandar, det vill säga att parterna inte kommer överens och att det uppstår konflikt. För att försöka få igenom sina krav kan arbetstagarerna gå ut i **strejk**, vilket innebär att de vägrar arbeta. En stridsåtgärd som arbetsgivarna kan ta till är **lockout**. Det innebär att arbetstagarerna stängs ute från arbetsplatsen och att arbetsgivaren vägrar betala ut löner.

Lagar och regler på arbetsmarknaden

Det finns i Sverige en ganska lång tradition av reglering av arbetsmarknaden. Det innebär att staten har ingripit genom lagstiftning på flera områden som ansetts särskilt viktiga.

Några av de viktigaste lagarna är:

- **Medbestämmandelagen** (MBL), som innebär att arbetsgivaren är skyldig att informera facket om viktiga förändringar på arbetsplatsen.
- **LAS** (lag om anställningsskydd), som skyddar arbetstagare vid uppsägning och avskedande. Lagen innehåller även regler om provanställning och visstidsanställning.
- **Arbetsmiljölagen** (AML), vars syfte är att förebygga ohälsa och olycksfall i arbetet och skapa god arbetsmiljö. Fackliga skyddsombud kan till exempel stoppa arbetet om det finns brister i arbetsmiljön. Lagen innehåller även särskilda regler om hur de som är under 18 år får arbeta.
- **Diskrimineringslagen** (DL), som syftar till att motverka diskriminering och på andra sätt främja lika rättigheter och möjligheter oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion, funktionsnedsättning, sexuell läggning eller ålder.

KRISTER HANSSON/AFTONBLADET/IBL

■ Mobiltelefonföretaget Sony Mobile i Lund varslade 2015 sina anställda om uppsägningar. Cirka 1 000 anställda fick då beskedet att de riskerade att förlora jobbet.

Arbetslöshet

Arbetslöshet är en ständigt aktuell politisk fråga. Alla politiska partier är överens om att arbetslösheten bör bli lägre, men det råder delade meningar om hur detta ska åstadkommas. För att landets samlade produktion ska bli så hög som möjligt gäller det att alla som kan bidrar genom att arbeta.

Arbetslöshet är dessutom negativt för den enskilda individen. Den som saknar arbete har oftast sämre ekonomi än den som har ett jobb att gå till. Den som är arbetslös kan känna sig utanför samhällsgemenskapen och få känslan av att inte duga. Detta kan leda till psykiska besvär som depression och i förlängningen också till sämre fysisk hälsa.

Staten vidtar olika åtgärder dels för att hjälpa den som är arbetslös, dels för att minska antalet arbetslösa. Dessa insatser brukar kallas arbetsmarknadspolitik.

Ett exempel på så kallad passiv arbetsmarknadspolitik är de ekonomiska bidrag som betalas ut till arbetslösa för att de ska klara sig under den period de saknar arbete. Aktiv arbetsmarknadspolitik kan vara när Arbetsförmedlingen hjälper arbetslösa att hitta lediga jobb. Ibland erbjuds den arbetslöse utbildning för att bli kvalificerad för jobb i branscher där det är brist på arbetskraft.

Staten kan också försöka skapa anställningstillfällen för att få ner arbetslösheten. Ett exempel är nystartsjobb där staten betalar en stor del av arbetsgivarens kostnader om de anställer en person som varit arbetslös i över ett år.

Den övergripande ekonomiska politiken är också ett viktigt verktyg som staten använder för att påverka arbetslösheten. Genom ekonomisk politik försöker man skapa förutsättningar för det privata näringslivet att anställa fler människor.

MUJO/MOSTPHOTOS

■ Arbetslösheten bland svenska ungdomar under 25 år är hög. Under 2018 var arbetslösheten 16,8 procent bland unga i åldrarna 15–24 år.

Olika typer av arbetslöshet

Öppen arbetslöshet avser alla som aktivt söker men inte får arbete och inte heller är med i något arbetsmarknadspolitiskt program som **jobb- och utvecklingsgarantin**.

Dold arbetslöshet innebär att personer som egentligen skulle kunna arbeta inte syns i arbetslöshetsstatistiken. Det kan vara personer som inte aktivt söker arbete eller förtidspensionerade och långtidssjukskrivna som anses vara kapabla att arbeta i viss utsträckning.

Säsongsarbetslöshet är arbetslöshet som är beroende av vilken tid på året det är. Exempelvis är det många studenter som inte lyckas få arbete under sommarmånaderna. Även vissa yrken är säsongsbetonade, till exempel bärplockning och olika former av jordbruksarbete.

Friktionsarbetslöshet uppstår eftersom det även på en väl fungerande arbetsmarknad av naturliga skäl tar en viss tid för en arbetstagare och arbetsgivare att hitta varandra.

Strukturarbetslöshet är bestående arbetslöshet som beror på att arbetstagarna inte har de kunskaper som krävs för de jobb som finns eller att jobben inte finns där arbetstagarna bor.

Sammanfattning

Arbetsmarknad

- Löner och arbetsvillkor på arbetsmarknaden bestäms i förhandlingar, oftast mellan ett fackförbund och en arbetsgivarförening.
- Om parterna inte kommer överens kan det leda till strejk eller lockout.
- I Sverige har konflikter länge lösts främst genom förhandlingar.
- Det finns flera lagar som rör arbetsmarknaden, bland annat medbestämmandelagen (MBL) och lagen om anställningsskydd (LAS).
- Arbetslöshet är negativt för både samhället och individen och staten försöker hantera arbetslösheten genom sin arbetsmarknadspolitik.

Det här är offlineversionen av *Arbetsmarknad*. Följ länken för att komma åt ytterligare material som övningar, interaktiva element, filmer med mera.

<https://laromedel.ne.se/material/reader/189/7800>